

# שז"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 1

## המשך דיני בסיס

כלי שמלאכתו להיתר, שהונח עליו מערב שבת דבר מוקצה האסור בטלטול, (כגון מוקצה מחמת גופו או מוקצה מחמת חסרון כיס), אזי נחשב כלי ההיתר כ'בסיס' למוקצה המונח עליו, ונאסר בטלטול כדין המוקצה הנמצא עליו, כיון שהוא בסיס לו<sup>1</sup>. דוגמאות מצויות ל'בסיס לדבר האסור'; הנחת גפרור מכובה על צלחת<sup>2</sup>, פמוטים שדלקו מערב שבת, כסף על המיטה ופלאפון יקר שהונח על ספר קריאה<sup>3</sup>. אם היה המוקצה על הבסיס כל זמן בין השמשות, נעשה הבסיס 'מוקצה' לכל השבת. גם באופן שהמוקצה נפל או נלקח בטעות מעל הבסיס במשך השבת, נשאר הבסיס באיסורו, כיון שכבר הוקצה בתחילת השבת (בבין השמשות), הוקצה לכל השבת כולה<sup>4</sup>. אם נשכח המוקצה על הבסיס אינו עושהו בסיס<sup>5</sup>. כמו כן בסיס נעשה רק מדעת בעל הכלי, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו<sup>6</sup>.

**בשבת חול המועד שכח להוציא מהכיסים את חפצי המוקצה, ובשבת גילה בכיס החליפה או המכנס כסף וכרטיסי אשראי, האם הבגד נעשה בסיס ואסור ללבוש אותו, או שאפשר לנער את המוקצה מהכיס וללבוש את הבגד? ומה הדין אם כבר לבש את הבגד האם רשאי להמשיך ללבושו יחד עם המוקצה שבכיסים או שחייב לנער אותם מיד?**

המוצא בכיסו כסף, כרטיס אשראי וכדומה, גם אם כוונתו הייתה להוציא את הכסף משם קודם השבת ושכח לעשות כן, אין דינו כדין 'שוכח', הואיל והכיס הוא מקום המיועד לכסף וכרטיסי אשראי<sup>7</sup>, ואסור ללבוש את הבגד בשבת גם אם ניער ממנו את המוקצה, שהרי נעשה הבגד בסיס לדבר האסור. במה דברים אמורים בכיס של חולצה שהחולצה היא אחת מדפנות הכיס עצמו, וכיון שהכסף מונח על החולצה עצמה, הפכה החולצה להיות בסיס למוקצה ולא יועיל הניעור. אולם, בכיס של מכנס או חליפה, שהכיס רופף ומחובר לבגד רק בשפתו, אם הוא רוצה ללבוש את הבגד בשבת יכול לנער את המוקצה מהכיסים קודם שילבשם, ואין הבגד נאסר בטלטול מדין 'בסיס לדבר האסור'. כיון שהמוקצה נמצא בתוך הכיס ולא על הבגד עצמו, הלכך רק הכיס נעשה בסיס למוקצה ולא הבגד, שהרי הבגד הוא רק בסיס לבסיס (לכיס)<sup>8</sup>.

אם לבש את המכנס, החליפה או המעיל ואחר כך גילה שנמצא בכיס דבר מוקצה:

אם נמצא בביתו או במקום שיש עירוב רשאי להמשיך ללבוש את הבגד עד שיגיע למקום שיוכל לנער שם את המוקצה שלא ייגנב, ואינו חייב לנער מיד כשיגלה זאת<sup>9</sup>. ויזהר שלא להכניס את היד לכיס שהרי הכיס נעשה בסיס.

**האם יש דיני בסיס ומוקצה בחפצים של עובד זר המתגורר עם קשיש לסייעו?**

חפצים של גוי שאינם ראויים מצד עצמם כגון כרטיסי אשראי, דרכון, כסף וכדו' של גוי, אסור ליהודי לטלטלם, שהם מוקצה מחמת גופו בעצם, ואין זה תלוי בהיסח הדעת.

אך דברים התלויים בהיסח הדעת, אינם מוקצים אם הם שייכים לגוי, לפי שהגוי אינו מקצה דעתו מהם, וכן מוקצה מחמת חסרון כיס אין שייך בו, שהרי אינו מסיח דעתו מחפציו ומשתמש בהם כרצונו, ומ'מ' יש על כלים האסורים דין 'כלי שמלאכתו לאיסור' ויהיה מותר לטלטלם לצורך גופו ומקומו.

אשר על כן, אין הגוי אוסר את חפציו מדין בסיס, כגון שהניח כסף על שולחנו, מותר ליהודי לטלטל את אותו שולחן ככלי שמלאכתו להיתר<sup>10</sup>, ורק יהיה עליו חובת ניעור כאשר האיסור עליו<sup>11</sup>.

**שולחן או סטנדר ששכחו עליו כסף או שאר דבר מוקצה, האם רשאי להשתמש בהם בעוד המוקצה עליהם, או שחייב קודם לנער את המוקצה?**

שולחן שיש עליו כסף או שאר דבר מוקצה ושכח לפנות אותם קודם השבת, אין לשולחן דין בסיס כדין 'שוכח', ומותר ללמוד או להשתמש בשולחן בשבת בעוד המעות עליו ואין צריך לנערם, משום שלא חוששים שיזיז השולחן תוך כדי לימודו.

אך אם הכסף או שאר מוקצה נמצאים על סטנדר וכיו"ב, צריך לנער אותם משם קודם השימוש, כיון שוודאי מזיז הסטנדר תוך כדי לימודו ובכך זז גם הכסף, אבל אם יש הפסד בדבר, אין צריך לנער, כיון שטלטול מן הצד לצורך דבר ההיתר מותר<sup>12</sup>.

**מפה הפרוסה על פסנתר או מחשב, וכן כיסוי רכב וכדומה שהכיסוי משמש את המוקצה אך אינו עומד תחתיו אלא על גביו, האם דינו בזה כדין בסיס לדבר האסור?**

חפץ היתר המונח על גבי חפץ מוקצה לצורך המוקצה, כגון לשומרו שלא ישבר או שלא ייגנב, או יתקלקל מחמת השמש וכיו"ב, אין על חפץ ההיתר דין 'בסיס לדבר האסור', שלא נאמר דין 'בסיס' אלא כשההיתר למטה והאיסור מעליו, אך בכלי היתר שמונח על איסור אף על פי שמיועד לשמשו אין בזה דין בסיס<sup>13</sup>, לפיכך כיסוי שמניחים על כלי מוקצה לשומרו מן האבק וכדומה מותר בטלטול, כמו כן כיסוי פח אשפה אינו מוקצה, אף אם מחובר לפח ומותר לסוגרו ולפותחו, וכן דלת של ארון חשמל ושל בית הנרות, כיון שממששת את האיסור מן הצד ולא תופסת אותו מלמטה, אינה נעשית בסיס וגם אם בשעה שנוטל

1 דו לכיס כהרגלו, ויטלטל מוקצה בשבת רח"ל. שש"כ שם סעיף עד עמוד שכו. והוסיף שם, שאם מתבייש לנער את הבגד במקום שנמצא או שמפחד שיאבדו הדברים שבכיס, יכול ללבוש את הבגד כך, עד שיגיע למקום שיכול לנער את הבגד.  
2 ובהש"כ שם הערה רעט דן אם חשוב ככה"ג טלטול מן הצד ע"י דבר אחר, או לטלטל בגופו שאז מותר אף לצורך דבר האיסור.  
3 ב"י ורמ"א סימן שי ס"ב, משנ"ב שם ס"ב יב, שעה"צ ס"ק י', וביאה"ל שם.  
4 וכפי הכללים שנתבאר לעיל.  
5 משנ"ב ס"ק טו בשם המהר"ל, שעה"צ אות יט, כה"ח אות יא.  
6 משמעות השו"ע סימן שי סעיף טז, וכן כתב הב"ח שם להדיא, והמהרש"ם בדת תורה שם, והעב"ץ בסידורו עמוד תתיח סעיף ה', שש"כ פרק כב סעיף לת, חו"ע שבת ח"ג עמוד קלו-קלז הערה ו'.

1 שו"ע סימן שט סעיף ד'.  
2 הערה מ עמוד שא. כתב שגפרור מכובה, פעמים שהוא כלי שמלאכתו לאיסור (אם ראוי לשימוש, כגון העברת אש למקום אחר). ופעמים שהוא מוקצה מחמת גופו (כשאינו ראוי לשימוש כלל).  
3 ילקו"י דין בסיס לדבר האסור סעיף א עמוד תעד, שש"כ שם סעיף מח עמוד שטו.  
4 שו"ע שם ומשנ"ב ס"ק יט.  
5 משנ"ב סימן שט ס"ק יח, כה"ח אות כז.  
6 רמ"א סימן שט סעיף ד', אך כתב המשנ"ב שם ס"ק כז שאם עשה כן לטובת חברו באופן שמן הסתם ניתח ליה בזה, יש לכלי דין בסיס.  
7 מג"א סימן שט ס"ק י', משנ"ב שם ס"ק יח, כה"ח אות כז.  
8 רמ"א בשו"ע סימן שי ס"ו, ובמשנ"ב שם ס"ק ל', החילוק, בכיס שתפור לבגד רק בשפתו, הכיס נעשה בסיס ולא הבגד. אבל כאשר הבגד הוא חלק מהכיס, וכמו בחולצה, הרי כל הבגד נעשה בסיס. והסיבה שצריך לנער את הבגד כשהכיס אינו חלק ממנו, הוא משום סיבה צדדית, שמה יכניס

את ההיתר מעל המוקצה מתנועע המוקצה מותר, שאין זה אלא 'טלטול מן הצד' לצורך דבר המותר, ומותר. ויש חולקים וסוברים שכל שבא ההיתר לשמש את האיסור אף כשההיתר על האיסור יש בזה דין בסיס<sup>14</sup>.

**אם הניח מערב שבת אבן על גבי עלונים כדי שלא יעופו ברוח, האם העלונים נעשו בסיס לאבן ואסור לטלטלם על ידי ניעור האבן?**

חפץ מוקצה המונח על חפץ המותר על דעת שיישאר שם בשבת, אך אין ההיתר משמש את האיסור כמו בכל בסיס, אלא להיפך האיסור משמש את ההיתר, כגון, המניח אבן קודם השבת ע"ג עלונים שלא יעופו ברוח, שהאבן משמשת את העלונים. כתבו הפוסקים שמותר בשבת לנער את האבן מהעלונים, כיון שהאבן משמשת את העלונים ולא להפך, לפיכך לא נעשו העלונים בסיס לאבן, כיון שרק כשההיתר משמש את האיסור הוא בטל אליו ונעשה כמותו, ויש חולקים<sup>15</sup>. ולענין הלכה יש להקל בזה<sup>16</sup>.

**מה ההגדרה ההלכתית של 'שוכח' שלא נעשה ההיתר בסיס לאיסור?**

אם בשעת הנחת המוקצה על דבר ההיתר היתה דעתו שישאר שם המוקצה בשבת, אך שוב נמלך והחליט להסירו מבעוד יום, ולאחר מכן שכח להסירו, יש שכתבו שאין בזה דין בסיס שיש לדונו כשוכח, אף על פי שמתחילה הניחו לדעת<sup>17</sup>, אולם יש חולקין בזה וסוברים שכיון שמתחילה הניחו לדעת, אין דינו כשוכח, ונעשה ההיתר בסיס למוקצה<sup>18</sup>.

אולם אם הניח מוקצה על גבי חפץ היתר על דעת שישאר שם בשבת, אלא שהיה בדעתו להניח על גבי החפץ בצד האיסור דבר היתר החשוב ממנו, ולאחר מכן שכח להניחו, הסכמת הפוסקים שחפץ זה נאסר מדין בסיס, שהרי היה בדעתו שישמש את המוקצה ואכן כך היה, ואין זה דומה למי ששכח להסיר את דבר המוקצה, ששם לא היה בדעתו לייחד את דבר ההיתר לשימוש המוקצה, וממילא נחשב המוקצה כמונח על גבי החפץ באקראי, משא"כ בנידון זה<sup>19</sup>.

וכן אדם שנזכר מבעוד יום סמוך לשבת שהמוקצה מונח על גבי החפץ, ויכול היה להסירו משם, ואף על פי כן לא הסירו, הרי זה נעשה בסיס, ורק כששכח לפנותו או שלא היה באותו מקום כדי לפנותו, נחשב

שכח ולא נעשה בסיס<sup>20</sup>.

וכן אם לא ידע שחפץ זה מוקצה, או שלא ידע דיני בסיס, נעשה החפץ בסיס כיון שהונח שם מדעתו, ולא מתחשבים בטעותו, היות ובפועל ההיתר משמש את האיסור וטפל אליו<sup>21</sup>.

**האם מותר לטלטל כלוב של תוכים או אקווריום של דגים ממקום למקום בשבת?**

כיון שכל בעלי - החיים הם מוקצים מחמת גופם, גם הכלוב או האקווריום ששוהים בו, נעשים מוקצה 'בסיס לדבר האסור', ואסור לטלטלם. אמנם אם הם נמצאים בשמש או בכל מקום שמסב צער לבעלי - החיים שבתוכם, מותר לטלטלם למקום אחר שלא יהיה להם צער בו<sup>22</sup>, וכן לטלטלם ע"י נוכרי במקום הפסד מרובה מותר, כדין שבות דשבות במקום הפסד<sup>23</sup>.

**תנור חימום ונורת להט, האם מותר לטלטל אותם בעודם דולקים, ומה הדין לטלטלם בעודם מכובים?**

תנור חימום ונורת להט, יש אומרים שכיון שיש בהם חוט מתכת שמאדים מחמת החשמל, חשוב אותו חוט כאש ממש. וממילא גוף התנור ובית הנורה נעשו בסיס לדבר האסור. ולכן, אם היו דולקים כל משך זמן 'בין-השמשות', הרי הם אסורים בטלטול כל השבת, גם כשיכבו. אך אם היו כבויים בזמן זה, ונדלקו אחר - כך על ידי שעון שבת, אסורים בטלטול כל זמן שהם דולקים, אבל אחר - כך, מותר לטלטלם ככל מוקצה 'כלי שמלאכתו לאיסור'<sup>24</sup>. אולם, יש שכתבו להתיר מהטעם שאין כלים אלו כשלהבת מפני שחוט החשמל שבהם נחשב ככלי ששימושו הוא להתלהט, משא"כ שלהבת של נר שאינה כלי, ועוד שבכלים אלו אין שלהבת העומדת בנפרד מן הנר והפתילה, אלא החוט לבד הוא זה שמתלהט, ואף הלהט שבו אינו מתחלף ומתחדש אלא קבוע תמיד, ועל כן יתכן שנחשב הוא ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו<sup>25</sup>.

**סדין חשמלי המיועד לחימום המיטה, האם מותר להסיר אותו בשבת?**

סדין חשמלי איננו בסיס לדבר האסור (חשמל), בין אם היה דולק בכל משך זמן 'בין-השמשות' ובין אם נדלק בשבת על-ידי שעון-שבת, כיון שהחשמל לא ניכר לעין,

אינו יכול לעשות את ההיתר בסיס אליו<sup>26</sup>.

**שעון יד, למה השעון אינו נעשה בסיס לבטרייה הנמצאת בתוכו?**

שעון יד המופעל על ידי סוללה, בין שעון מכני ובין שעון אלקטרוני, אינם בסיס לחשמל הנמצא בבטרייה או במסך, כיון שהבטרייה מהודקת לשעון הרי היא נחשבת חלק ממנו<sup>27</sup>.

ובדרך אגב, שעון יד 'קינטי', שהוא שעון יד רגיל, אלא שיש בו מצבר קטן המתמלא חשמל מתנודות היד: אם השעון פועל, מותר לענוד אותו בשבת, למרות שבהליכתו הוא מטעין אותו להמשך הפעלה, כיון דאין זה אלא המשכת מצב קיים. אך אם היה כבוי, אסור לענוד אותו, אפילו אם הוא שעון זהב שמהווה לו כתשיט<sup>28</sup>, וכל ההיתר לטלטלו בשעה שדולק דווקא באותם הנטענים ע"י קפיץ מכני, אך אותם שעונים הנטענים בצורה אלקטרונית יש לאוסרם אף כשהם במצב דלוק, ויש לברר על כל שעון מסוג זה מה טיבו, כמו כן שעון יד חכם המודד לחץ דם, דופק, פסיעות וכדומה, או שנדלק כשהוא מכוון כלפי הפנים, אסור לענוד אותו בשבת, שהכל נעשה מכוחו של האדם ובפרט שהכל נעשה בצורה אלקטרונית<sup>29</sup>.

**כיסא שהדליקו עליו נרות שבת, ובשבת בלילה פועל הניקיון פניה את הנרות מהכסא וכעת התערב הכיסא בכיסאות אחרות, האם יש בזה דין ביטול ברוב?**

כסא שהדליקו עליו נרות שבת קודם השבת באופן שחל עליו דין בסיס<sup>30</sup>, ואחר כך הוסר המוקצה בשבת, והתערב כסא זה עם כסאות אחרות, שלכאורה כיסא זה נחשב 'כדבר שיש לו מתירים, שאינו בטל אפילו באלף' שהרי 'חזור הכיסא להיות מותר במוצ"ש, להלכה, כתבו הפוסקים להקל להשתמש בכסאות אלו, כל שיש טרחא או קושי להשיג כסאות אחרים, מדין ספק דרבנן לקולא, ויסוד הטעם להקל בזה הוא כיון שבחפץ ששימושו הוא רב פעמי, נחשב שאין לו מתירין, הואיל והשימוש שיכול להשתמש היום אין לו מתירין, ודווקא בדבר מאכל אומרים לסברא זו שעד שתאכלנו על ידי דין ביטול תאכלנו אחר כך בהיתר<sup>31</sup>.

אם מראש ידע שהנוכרי יסיר את המוקצה משם יש להקל לעשות כן גם לכתחילה<sup>32</sup>.

14 פמ"ג סימן שח במשכ"ז אות יד, ובתחילת הסימן אות ד, שלמי יהודה עמוד מא בשם הגרי"ש אלישיב.

15 נחלקו בזה הראשונים, וורשו מחלוקתם האם דין בסיס שההיתר בטל לאיסור בגלל שמשמשו, וממילא כשההיתר אינו משמש את האיסור אינו בטל אליו, או שדין בסיס נובע מזה שהאיסור מונח על ההיתר מדעתו, וכיון שההיתר מקום מושבו של האיסור לכן מתבטל ההיתר לאיסור,

16 שו"ע סימן רנט ס"א, ומשנ"ב שם ס"ק ט', ובסימן שיא ס"ק כט.

17 שש"כ פ"כ הערה רה בשם הגרי"ש אויערבך.

18 חוט שני ח"ג פ"ג ס"ק א'.

19 אגרות משה ח"ג סימן נא, שבות יצחק פט"ז אות ג' בשם הגרי"ש אלישיב, ובשש"כ פ"כ הערה רכח כתב בשם הגרי"ש אויערבך שהניח דין זה בצ"ע.

20 חוט שני שם.

21 שש"כ פ"כ ס"ג.

22 ילקו"י שם סעיף כ-כב עמודים שעה - שפ. שש"כ פרק כז סעיף לא עמוד תכה. וכתב שם עוד, שבמקרה שנמצאים בשמש, עדיפות ראשונה לכסותם. ואם אי אפשר, אז לטלטלם.

23 משנ"ב סימן שטז ס"ק לג, וסימן ש"ו ס"ק ב'.

24 הגרי"ש אלישיב שבות יצחק מוקצה פ"ז אות א', הגרי"ש קרליץ חוט שני ח"ג פמ"ב ס"ק א' אות ג', וארוחת שבת ח"ב עמוד פח, ילקו"י כלי שמלאכתו לאיסור הלכה זו עמוד תכה. שש"כ פרק כג

סעיף לא עמוד שפ.

25 אגרות משה או"ח ח"ג סימן נ', הגרי"ש אויערבך שו"ת מנחת שלמה ח"א סימן יד.

26 חו"ע ח"ג עמוד פב, וחה"ה עמוד סב, אגרות משה ח"ה חאו"ח סימן נ', ילקו"י דין בסיס לדבר האסור סעיף יב עמוד תפג. וכתב שם עוד, שטוב לכתוב פתק 'שבת' ולהניח על הסדין קודם השבת. שש"כ פרק יג סעיף נה עמוד קפד.

27 כדיון המבואר בשו"ע סימן שט ס"ב, ילקו"י שם סעיף יג עמוד תפג. שש"כ פרק כח סעיף כ עמוד תלט. אך כתב (שם) שאם התקלקל או שנגמרה הסוללה אסור לטלטלו, אלא כן הוא תכשיט בפני עצמו כגון שעון זהב וכד'.

28 שש"כ שם הערה נו עמוד תמא.

29 הליכות שבת סימן שח עמוד שנג.

30 שהרי אם הכיסא אינו שלו אינו יכול לעשותו 'בסיס' כמבואר לעיל שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. רק אם מדובר בבעל השמחה עצמו.

31 הצ"ח פ"ק דפסחים ט' ע"ב, ביצה כד ע"ב, שו"ת נודע ביהודה מה"ת חאה"ע סימן לח, וכן הקל הגרי"ש אלישיב בנידון דידן בשעת הדחק, כמבואר בוישמע משה פרשת פנחס תש"ח עמוד ג, חו"ע ח"ג עמוד קלג בהערה.

32 רמ"א בסימן רעט סעיף ד.